

L'expedient de la meva mare – András Forgách

La lectura d'aquest llibre m'ha fet adonar de l'escàs coneixement que tinc d'una literatura relativament pròxima com l'hongaresa. De fet, només he llegit novel·les de dos autors d'aquest país. El primer, Sándor Marai, el trobo més aviat sobrevalorat. En canvi el segon, Imré Kértész, el recomano amb fervor, sobretot la novel·la *Sense destí*, i també els articles que ha escrit sobre les ficcions que recreen els camps d'extermini, on elogia *La vita è bella* i blasma *Schindler's list*. Però potser l'hongarès que més ens ha influït és György Lukács, crític marxista partidari del realisme en la ficció, els prejudicis del qual ens han arribat a través del seu divulgador a Catalunya, Joaquim Molas i, de retruc, dels seus alumnes, que amb el temps s'han convertit en professors i n'han expandit les tesis.

Reconec, doncs, que no dispo de gaires referents per situar *L'expedient de la meva mare*. Vaig tenir una sensació semblant amb la pel·lícula *Cold war*, ja que m'era impossible distingir entre les peculiaritats del director i les peculiaritats del cinema polonès. No sé esbrinar si András Forgách i Pawel Pawlikowski són tan originals com em semblen, o si més aviat segueixen el solc d'una tradició que desconec. Sigui com sigui, detecto en aquestes dues obres similituds en el tractament de les relacions sentimentals sota una dictadura comunista, unes relacions que en el cas d'András Forgách són d'una complexitat molt més elevada.

L'expedient de la meva mare narra la vida d'una família en què el narrador és un dels fills, i els pares són espies de l'Estat hongarès, o del Partit Comunista, que ve a ser el mateix-. Tots dos descendeixen de famílies jueves, el pare de Romania i la mare de Palestina. Tenen en comú, doncs, l'origen doblement estranger, i també una fe increbantable en el comunisme: n'hi ha prou de recordar que es refereixen als esdeveniments de 1956 com "la Contrarevolució".

El llibre, compost per fragments no sempre interrelacionats de manera evident, vulnera l'ordre cronològic, ens submergeix en episodis que no sempre tenen continuïtat, i és ple de notes a peu de pàgina que inclouen fragments d'informes policials, correspondència ministerial i expedients secrets. L'omnisciència es combina amb capítols escrits en primera persona per un narrador que s'identifica amb l'autor del llibre, el qual ens pot informar amb detall de l'arquitectura d'un edifici on es desenvolupa una escena, però en canvi es descuida d'explicar-nos, posem per cas, com

acaba la història d'un personatge tan pròxim com la seva germana. Les digressions, repeticions, insercions, encavalcaments i llacunes fan que la lectura no sigui fàcil.

Retenent dades i vinculant capítols no correlatius, podem arribar a formular un resum biogràfic: els pares neixen a la dècada dels anys vint, es coneixen a Jerusalem als anys quaranta, es casen i arriben a Budapest poc després de la Segona Guerra Mundial. Els fills neixen als anys cinquanta, la dècada en què el pare ingressa en el servei secret. Són destinats uns anys a Londres, tornen a Hongria, el pare emmalalteix i el 1975 la mare també comença a espiar per a l'Estat.

La primera part del llibre, d'unes dues-centes pàgines, mostra la família l'any 1982, a punt d'emprendre un viatge a Israel. Llegim una conversa entre la mare i els seus caps militars i ens assabentem de les dificultats a l'hora d'obtenir passaports. Després reculem al Londres de 1962. Saltant endavant i endarrere coneixem les obsessions del pare, les vicissituds dels fills, uns quants conats de reclutament i la mort del pare, entre altres circumstàncies no sempre clares. Malgrat les dificultats, anem aprofundint en la vida de la família.

La segona part, de només trenta pàgines, està formada per poemes que ens poden ajudar a entendre certs detalls, però que també en repeteixen d'altres o inicien fils que quedaran interromputs; en general, no acabem d'esbrinar la funció d'aquestes composicions, si bé mantenen el to general del llibre:

Contra el voler d'un país sencer esperava
que novament l'exèrcit rus ens envaís.

La tercera part, de cent pàgines, s'inicia amb una digressió sobre les dificultats de comprendre el que hem viscut directament. La comprensió no és fàcil encara que ens succeeixi a nosaltres, ja que l'autor escriu el llibre justament per explicar-se el que ell no pot o no vol entendre. Com que els seus pares eren "el cargol minúscul, la roda dentada d'un aparell repressiu mesquí", quan mira endarrere s'adona que tots els moments compartits són sospitosos. La generositat, l'abnegació que mostrava la seva mare, ¿eren valuoses en si mateixes o estaven al servei del Partit? András Forgách sent vergonya dels seus pares, tot i que els respecta perquè van fer el que creien just, malgrat que, vist en perspectiva, de just no ho era gens. El desordre del llibre, entenem, reproduïx aquesta manca de comprensió, aquestes dificultats de l'autor a l'hora de discernir com és que les creences de dues persones intel·ligents i sensibles les van fer actuar d'una manera que costa d'entendre. Afegim-hi que les circumstàncies personals convertien la parella en estrangers fins i tot davant els ulls dels seus caps al ministeri:

“Per als camarades del partit, eren jueus; per als jueus, eren comunistes; per als comunistes, eren hongaresos; per als hongaresos, eren estrangers.”

Aquesta tercera part és la més personal o, més ben dit, la que incorpora un narrador més personal. Si bé no era estrany que l'esposa d'un espia també ho fos, l'autor és incapaç d'assumir que la seva mare es dediqués a reconèixer i explotar febleses humanes, ni que informés sobre amics, veïns i parents. ¿Com era possible que algú com ella combinés “la concentració pròpia d'un analista polític professional amb la impassibilitat d'un sociòleg que es basa en dades precises i també amb l'astúcia de serp d'un agent secret”? Encara més: anys més tard, quan accedeix a l'expedient de la seva mare, el narrador s'adona que els seus superiors també li mentien i la manipulaven, tot i que era una persona d'una ideologia íntegra i impol·luta. En aquest sentit, un dels atractius del llibre és la lectura de la correspondència entre els funcionaris d'Interior i els informes que escrivien, sovint comentats –en ocasions de manera virulenta– pel narrador. Al marge de consideracions morals, l'espionatge es revela com un art: “Calia estendre el fil invisible de la dependència, mesurar les distàncies, assegurar una relació impertorbable, aclarir l'essència de la subordinació, practicar la disciplina. I, naturalment, tot això de la manera més relaxada, perquè l'individu no tingués la impressió que l'obligaven a fer qualsevol cosa, això havia de ser un servei voluntari en benefici de la pàtria i del Partit, així com de la gran causa comuna de la humanitat.”

L'expedient de la meva mare és una novel·la caòtica, igual com és caòtic el cúmul de sensacions que l'han suscitada. El llibre no queda tancat al final perquè l'important no és la resolució sinó l'experiència. Escrita des de les vivències interiors, no és tant una crítica com una mostra de perplexitat i d'angoixa. Resulta rellevant literàriament? Sens dubte. No només conté fragments inoblidables, sinó que deixa empremta en el lector. El tema no és gaire comú, ja que no sempre tenim en compte que els espies tenen fills, i que aquests fills potser aspiraran a entendre'ls quan el sistema que defensaven ja no existeixi.

Nascut a Budapest el 1952, András Forgách ha escrit assajos, novel·les, obres de teatre i guions de pel·lícules. *L'expedient de la meva mare*, el seu primer llibre que es tradueix al català, incorpora tots aquests gèneres alhora.